

Dane o występowaniu przedstawicieli rodzin okrzeczowatych *Xyelidae*, niesnujowatych *Pamphiliidae* i szarżnikowatych *Megalodontesidae* (Hymenoptera: Symphyta) w Polsce

Data on the occurrence of some species of *Xyelidae*, *Pamphiliidae*, and *Megalodontesidae* (Hymenoptera: Symphyta) in Poland

WIESŁAW PIOTROWSKI¹, ROBERT ROZWAŁKA², DANUTA SOŁTYK³

¹ Poleski Park Narodowy, ul. Lubelska 3A, 22-234 Urszulin

² Zakład Zoologii UMCS, ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin

³ Instytut Biologii Akademii Pedagogicznej, ul. Podbrzezie 3, 31-054 Kraków

ABSTRACT: This paper presents further data on the occurrence of some Polish species of *Xyelidae*, *Pamphiliidae*, and *Megalodontesidae*. It is a continuation and completion of faunistics records of the species form the family of *Symphyta* (Hymenoptera) in Poland.

KEY WORDS: *Xyelidae*, *Pamphiliidae*, *Megalodontesidae*, new records, Poland.

Okrzeczowate *Xyelidae*, niesnujowate *Pamphiliidae* i szarżnikowate *Megalodontesidae* są niewielkimi rodzinami błonkówek z grupy rośliniarek. W Polsce wykazano dotychczas 3 gatunki *Xyelidae*, 38 gatunków *Pamphiliidae* i 4 *Megalodontesidae* (HUFLEJT 1997; SKIBIŃSKA, CHUDZICKA 2004). Obecny stan poznania ich rozmieszczenia w kraju nie jest zadowalający. W wielu regionach brak jest jakichkolwiek aktualnych danych. Jedynie kilka gatunków niesnujowatych z rodzajów *Acantholyda* i *Cephalcia*, związanych z lasami iglastymi i mających znaczenie gospodarcze jako szkodniki pierwotne, jest lepiej poznanych. Jednak większość gatunków wymaga nowych danych o ich występowaniu lub potwierdzeń już znanych stanowisk. Niniejsze opra-

cowanie uzupełnia te dane w oparciu o materiały zarówno niepublikowane, zebrane przez autorów w różnych regionach Polski w latach 1990–2005, jak i przekazane przez innych zoologów – Pawła BUCZYŃSKIEGO, Rafała GOSIKA, Halinę KUCHARCZYK i Andrzeja RÓŻYCKIEGO, za co im serdecznie dziękujemy. Materiał pozyskiwano kilkoma metodami: „na upatrzonego”, odłowami w czerpak entomologiczny i na pułapkę lepową. Zebrane okazy znajdują się w naszych prywatnych kolekcjach.

XYELIDAE (Okrzeczowate)

Pleroneura dahlii (HARTIG, 1837)

- Wyżyna Krakowsko-Wieluńska: Ojcowski Park Narodowy, Ojców (UTM: DA16) trawnik przy Ośrodku Dydaktyczno-Muzealnym, 9 V 2005 – 1 ♀, na kwiatostanie mniszka pospolitego (*Taraxacum officinale* WIGG.), leg. W. PIOTROWSKI (WP).

Gatunek europejski, bardzo rzadko spotykany w Polsce (HUFLEJT 1997).

PAMPHILIIDAE (Niesnujowate)

Acantholyda erythrocephala (LINNAEUS, 1758)

- Nizina Mazowiecka: Warszawa - Praga (FC09), 26 IV 2004 – 1 ♂, na liściach sosny kosej (*Pinus mugo* TURRA) w Ogrodzie Zoologicznym, leg. A. RÓŻYCKI.
- Wyżyna Lubelska: Lublin - Park Saski (FB07), 16 V 2005 – 1 ♀, na pniu kasztanowca zwyczajnego (*Aesculus hippocastanum* L.) w pułapkę lepową, leg. R. ROZWAŁKA (RR).

Występuje na całym obszarze Polski. Większość danych pochodzi sprzed kilkudziesięciu lat, a nawet z końca XIX wieku. W latach 1922–1924 w lasach sosnowych Wielkopolski, a w mniejszym stopniu na Śląsku, wywołała gradacje o dużym znaczeniu gospodarczym (KOEHLER 1964). Jest gatunkiem eurosyberyjskim.

Itycorsia posticalis MATSUMURA, 1912

- Wyżyna Krakowsko-Wieluńska: Ojcowski Park Narodowy, Złota Góra (DA16), 26 VI 2002 – 1 ♀, na sośnie zwyczajnej (*Pinus sylvestris* L.), leg. D. SOŁTYK (DS).
- Wyżyna Lubelska: Lublin - ul. Głęboka (FB07), 25 VI 2005 – 1 ♂, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. Rafał GOSIK (RG).
- Kotlina Nowotarska: Zakopane - Harenda (DV26), 9 VII 2005 – 1 ♀, na świerku pospolitym (*Picea abies* (L.)), leg. RG.

- Tatry: Tatrzański Park Narodowy, Dolina Roztoki (DV35), 10 VII 2005 – 1♂, leg. RG.

Gatunek dość pospolity w kraju, związany z sosnowymi borami. Jest gatunkiem euroazjatyckim.

Cephalcia abietis (LINNAEUS, 1758)

- Wyżyna Krakowsko-Wieluńska: Ojcowski Park Narodowy, Dolina Sąspowska (DA16), 17 VI 2003 – 1♂, na sośnie zwyczajnej *Pinus sylvestris* L., leg. DS.
- Wyżyna Lubelska: Lublin - Cmentarz komunalny (FB07), 24 V 2005 – 1♂, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. RR.
- Sudety Wschodnie: Kudowa Zdrój (WR98), 7 VI 2001 – 1♂, na *Picea abies* w Parku Zdrojowym, leg. WP.

Gatunek występuje prawdopodobnie w całej Polsce. Jest związany z lasami świerkowymi. Większość danych pochodzi sprzed kilkadziesiąt lat. Najnowsze są z Beskidu Sądeckiego i Śląskiego, Gór Bystrzyckich oraz z północno-wschodniej części Polski (HUFLEJT 1984; JAWOROWSKA 1993) oraz z Podlasia (Polesia Lubelskiego) (PIOTROWSKI 2002a). Należy do gatunków eurosyberyjskich.

Cephalcia arvensis PANZER, 1805

- Wyżyna Lubelska: Lublin - Park Saski, Cmentarz komunalny (FB07), 11 V, 16 V, 1 VI, 2 VI i 22 VI 2005 – 5♀♀, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. RR.

Występuje prawdopodobnie w całej Polsce. Jego rozmieszczenie w kraju jest podobne jak gatunku poprzedniego (HUFLEJT 1984). Większość stanowisk znana jest sprzed kilkadziesiąt lat. Nowe podano z Polesia Lubelskiego (PIOTROWSKI 2002a). Gatunek eurosyberyjski.

Cephalcia erythrogaster (HARTIG, 1837)

- Góry Świętokrzyskie: Świętokrzyski Park Narodowy, Święta Katarzyna (DB93), 8 V 2002 – 2♀♀, na *Picea abies* w wyżynnym borze mieszanym, leg. WP.
- Wyżyna Lubelska: Gościeradów (EB73), 10 V 2002 – 1♂, na *Picea abies* w uprawie choinkowej, leg. WP; Lublin - Park Saski, Cmentarz komunalny (FB07), 11–24 V 2005 – 1♀, 8♂♂, 3 VI 2005 – 10♂♂, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. RR; Rezerwat „Żmudź” (FB85), 31 V 1998 – 1♀, w pułapkę Moerick’ego wystawioną w wyżynnym lesie mieszanym z udziałem modrzewia, leg. H. KUCHARCZYK (HK).

– Nizina Sandomierska: Lipa (EB71), 29 V 1998 – 1 ♀, na *Picea abies* w uprawie choinkowej, leg. WP.

Gatunek europejski, występujący prawdopodobnie w całej Polsce. Związany z lasami o dużym udziale świerka w drzewostanie, razem *Cephalcia abietis* (L.) i *C. arvensis* (Pnz.) (HUFLEJT 1984). We wcześniejszej literaturze nie był podawany.

Cephalcia fallenii (DALMAN, 1823)

– Wyżyna Lubelska: Lublin - Park Saski (FB07), 1 VI 2004 – 2 ♀ ♀, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. RR.

Gatunek europejski, związany głównie z borami świerkowymi. Wykazany w Polsce dopiero po 1976 roku z: Pojezierza Mazurskiego, Niziny Mazowieckiej, Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej, Sudetów Zachodnich, Beskidu Zachodniego, Pienin i Gorców (CAPECKI 1982; HUFLEJT 1984; HONOWSKI, HUFLEJT 1988).

Cephalcia lariciphila (WACHTL, 1898)

– Wyżyna Lubelska: Lublin - Cmentarz komunalny (FB07), 3 VI 2005 – 2 ♀ ♀, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. RR.

Gatunek eurosberyjski, w Polsce znany z kilku stanowisk.

Neurotoma nemoralis (LINNAEUS, 1758)

– Podlasie: Urszulin (FB59), 29 IV 2004 – 1 ♀, na upatrzonym na krzewie mirabelki (*Prunus insititia* L.), leg. WP.

Gatunek znany głównie ze wschodniej Polski (STRAWIŃSKI 1947). Na Lubelszczyźnie był już wcześniej łowiony (CMOLUCH, PIOTROWSKI 1975; PIOTROWSKI 2002b). Jest gatunkiem europejskim.

Pamphilius balteatus (FALLÉN, 1808)

– Wyżyna Lubelska: Lublin - Cmentarz komunalny przy ul. Lipowej (FB07), 1 i 3 VI 2005 – 2 ♀ ♀, 1 ♂, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. RR.

– Tatry: Zakopane - Krokiew, ścieżka pod regłami (DV25), 15 VII 2005 – 1 ♀, w runie pod okapem świerka pospolitego, leg. WP.

W Polsce dotychczas stwierdzony był w Beskidzie Wschodnim (HUFLEJT 1997) oraz w Lublinie, gdzie złowiono go w 1972 roku (CMOLUCH, PIOTROWSKI 1975), lecz został wówczas mylnie oznaczony jako *Pamphilius cilix* KONOW, 1897. Jest gatunkiem europejskim.

Pamphilius betulae (LINNAEUS, 1758)

- Wyżyna Krakowsko-Wieluńska: Ojcowski Park Narodowy, Dolina Sąspowska (DA16), 23 V 2003 – 1 ♀, na brzozie brodawkowatej (*Betula pendula* ROTH.), leg. DS.
- Wyżyna Lubelska: Lublin - Cmentarz komunalny (FB07), 24 V 2005 – 1 ♀, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. RR.

Gatunek euroszyberyjski, znany w Polsce z kilkunastu stanowisk. Z Lublina podano go już wcześniej z ogrodu botanicznego w dzielnicy Węglin (CMOLUCH, PIOTROWSKI 1975).

Pamphilius fumipennis (CURTIS, 1831)

- Podlasie: Poleski Park Narodowy, „Tabakówka” ad Pieszowola (FC50), 15 V 2001 – 1 ♀, na śródleśnej polanie w grądzie, leg. WP.
- Wyżyna Lubelska: Kazimierz Dolny (EB68), 27 V 2003 – 1 ♂, w niewielkim zagajniku na Wzgórzu Trzech Krzyży, leg. WP; Rezerwat „Żmudź” (FB85), 13 VI 1998 – 1 ♀, w pułapkę Moerick’ego wystawioną w wyżynnym lesie mieszanym z udziałem modrzewia europejskiego (*Larix decidua* MILL.), leg. HK.

Gatunek europejski związany z leszczyną – *Corylus avellana* L. Jego obecność w kraju potwierdzona jest w „Wykazie zwierząt Polski” (HUFLEJT 1997).

Pamphilius gyllenhali (DAHLBOM, 1835)

- Nizina Mazowiecka: Ułęż (EC71), 27 IV 1998 – 1 ♂, na wierzbie szarej (*Salix cinerea* L.) na łące przy rzece Wieprz, leg. WP.

Gatunek europejski. Żyje na wierzbach. Jego obecność w kraju potwierdzona jest w „Wykazie zwierząt Polski” (HUFLEJT 1997).

Pamphilius histrio LATREILLE, 1812

- Podlasie: Poleski Park Narodowy, Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny w Załuczu Starym (FB49), 23 V 2001 – 1 ♀, złowiono czerpakiem z zarośli osikowych (*Populus tremula* L.), leg. WP.

Gatunek znany od Anglii po Kamczatkę. Z Polski wykazany z Drohobycza (NIEZABITOWSKI 1899).

Pamphilius hortorum (KLUG, 1808)

- Podlasie: Poleski Park Narodowy, „Tabakówka” ad Pieszowola (FC50), 15 V 2002 – 2 ♀ ♀, na śródleśnej polanie w grądzie, leg. WP.

- Wyżyna Krakowsko-Wieluńska: Ojcowski Park Narodowy, Ojców (DA16), 17 V 1998 – 1 ♀, na ziołoroślach przy Ośrodku Dydaktyczno-Muzealnym, leg. WP.
- Wyżyna Małopolska: Mostki ad Staszów (EB10), 10 V 1990 – 1 ♀, w nad-rzeczonym łęgu olszynowym przy rzece Kacance, leg. WP.
- Wyżyna Lubelska: Lublin - Sławinek (FB07), 14 V 2001 – 1 ♀, na murawie w Ogrodzie Botanicznym UMCS, leg. WP.
- Nizina Sandomierska: Lipa - osada leśna (EB71), 29 V 1993 – 1 ♂, na krze-wie maliny (*Rubus idaeus* L.), leg. WP.
- Beskid Wschodni: Gorczański Park Narodowy, Suchora (DV49), 23 VI 2004 – 1 ♀, na liściu jeżyny fałdowanej (*Rubus plicatus* WEIH.), leg. DS.
Gatunek europejski. Podawany z większości regionów Polski.

Pamphilius latifrons (FALLÉN, 1808)

- Wyżyna Lubelska: Lublin - Cmentarz komunalny (FB07), 13 VI 2005 – 1 ♀, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. RR.
Gatunek europejski. W Polsce znany z kilku stanowisk.

Pamphilius sylvaticus (LINNAEUS, 1758)

- Wyżyna Lubelska: Lublin - Cmentarz komunalny, Park Saski (FB07), 1 i 3 VI 2005 – 2 ♀ ♀, na pniu *Aesculus hippocastanum* w pułapkę lepową, leg. RR.; Hnieszów nad Bugiem (FB87), 9 V 2002 – 1 ♂, w parku podwor-skim, leg. RR.
- Nizina Sandomierska: Nowa Sarzyna ad Stalowa Wola (EA97), 26 V 2003 – 1 ♂, w runie boru mieszanego, leg. WP.
Gatunek eurosyberyjski. W Polsce znany z kilku regionów.

MEGALODONTESIDAE (Szarżnikowate)

Megalodontes cephalotes (FABRICIUS, 1781)

- Roztocze: Machnów (FA88), 9 VI 2001 – 1 ♀, na kwiatostanie bzu hebdra (*Sambucus ebulus* L.), leg. RR.

Nielicznie spotykany, kserotermofilny gatunek południowoeuropejski, występujący w Polsce na granicy zasięgu. W „Polskiej czerwonej księdze zwierząt” zaliczony został do grupy gatunków o słabo rozpoznanym zagrożeniu [DD] (HUFLEJT 2002). Z regionu Roztocza wcześniej podano go z Białej Góry koło Tomaszowa Lubelskiego (PIOTROWSKI 2002b).

Megalodontes spissicornis (KLUG, 1824)

– Wyżyna Lubelska: Hniszów nad Bugiem (FB87), 29 V 2003 – 1 ♀, na *Peucedanum* sp. na łące przy rzece, leg. P. BUCZYŃSKI.

Ciepłolubny gatunek południowoeuropejski. Większość danych o jego występowaniu w kraju pochodzi sprzed ponad 70 lat. Był łowiony dość licznie w latach 1972–74 w Pieninach (HUFLEJT 1976). Podobnie jak gatunek poprzedni umieszczony został również w „Czerwonej księdze zwierząt” (HUFLEJT 2002). Jest gatunkiem nowym dla Wyżyny Lubelskiej.

SUMMARY

New Polish localities of 19 species of sawflies (*Hymenoptera: Symphyta*) from the families *Xyelidae*, *Pamphiliidae*, and *Megalodontesidae* are presented. The authors reviewed over 69 specimens collected in various regions of Poland, and present detailed distributional data on *Xyelidae* (1 species), *Pamphiliidae* (16 species), and *Megalodontesidae* (2 species). The paper gives new localities of some species of the families from the following zoogeographical regions: Mazovian Lowland (2 species), Podlasie (4 species), Kraków-Wieluń Upland (5 species), Małopolska Upland (1 species), Świętokrzyskie Mts (1 species), Lublin Upland (14 species), Roztocze (1 species), Sandomierz Lowland (3 species), Eastern Sudety Mts (1 species), Nowotarska Dale (1 species), Eastern Beskidy Mts (1 species), and Tatra Mts (2 species). *Pleroneura dahlia* (HARTIG, 1837), *Megalodontes cephalotes* (FABRICIUS, 1781) and *Megalodontes spissicornis* (KLUG, 1824) are very rare species in Poland.

PIŚMIENNICTWO

- CAPECKI Z. 1982: Masowe wystąpienie zasnujki wysokogórskiej – *Cephalcia fallenii* (DALM.) (*Pamphiliidae, Hymenoptera*) w Gorcach. Sylwan, **126** (4): 41-50.
- CMOLUCH Z., PIOTROWSKI W. 1975: Materiały do znajomości rośliniarek (*Symphyta, Hymenoptera*) Lublina i jego okolic. Pol. Pismo ent., **45**: 565-570.
- GUSSAKOWSKIJ W. W. 1935: Fauna SSSR. Nasekomye Perepončatokrylye. T. II, vyp. 1. Rogochvosty i pililyščiki, č. 1, Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva – Leningrad. 453 ss.
- HONOWSKI J., HUFLEJT T. 1988: O występowaniu zasnujki wysokogórskiej, *Cephalcia fallenii* (DALM.) (*Hymenoptera, Pamphiliidae*), w Gorczańskim Parku Narodowym. Pol. Pismo ent., **58**: 433-445.
- HUFLEJT T. 1976: Materiały do znajomości rośliniarek (*Hymenoptera, Symphyta*) Pienin. Fragm. faun., **21**: 95-114.

- HUFLEJT T. 1984: Zagrożenie drzewostanów świerkowych przez ważniejsze roślinożercy. Pr. Inst. badaw. Leśn, B, **1**: 41-56.
- HUFLEJT T. 1997: *Hymenoptera* – błonkówki, *Symphyta* – roślinożercy. [W:] RAZOWSKI J. (red.): Wykaz zwierząt Polski, Tom IV. Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, Kraków: 7-42.
- HUFLEJT T. 2002: *Symphyta* – Roślinożercy. [W:] GŁOWACIŃSKI Z. (red.): Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków: 48-50.
- JAWORSKA M. 1993: Badania nad możliwością wykorzystania entomofilnych nicieni do ograniczania populacji *Cephalcia abietis* (L.) (*Hym.*, *Pamphillidae*). Pol. Pismo ent., **62**: 201-213.
- KOEHLER W. 1964: Osnuje sosnowe. Instytut Badawczy Leśnictwa, PWRiL, Warszawa. 80 ss.
- NIEZABITOWSKI E. 1899: Materiały do fauny roślinożercy (*Phytophaga*) Galicji. Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, **34**: 2-18.
- PIOTROWSKI W. 2002a: Nowe dane o występowaniu *Megalodontesoidea* (*Hymenoptera*: *Symphyta*) we wschodniej części Lubelszczyzny – część I. Wiad. entomol., **21** (3): 189-190.
- PIOTROWSKI W. 2002b: Nowe dane o występowaniu *Megalodontesoidea* (*Hymenoptera*: *Symphyta*) we wschodniej części Lubelszczyzny – część II. Wiad. entomol., **21** (4): 253-254.
- SKIBIŃSKA E., CHUDZICKA E. 2004: Roślinożercy *Symphyta*. [W:] BOGDANOWICZ W., CHUDZICKA E., PILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. (red.): Fauna Polski. Charakterystyka i wykaz gatunków. T. 1. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa: 274-285.
- STRAWIŃSKI K. 1947: Z badań nad biologią i występowaniem w Polsce *Neurotoma nemoralis* L. (*Hymenoptera*, *Pamphilidae*). Annales Univ. M. Curie-Skłodowska, C, **2**: 121-129.